

AMOR TOWLES

Een kwestie van hoffelijkheid

Vertaald uit het Engels door
René van Veen

ORLANDO
uitgevers

Proloog

De avond van 4 oktober 1966 bezochten Val en ik, beiden op gevorderde middelbare leeftijd, in het Museum of Modern Art de vernissage van *Velen zijn geroepen*, de eerste tentoonstelling van de portretten die Walker Evans eind jaren dertig met een verborgen camera had geschoten in de metro van New York.

Het was wat columnisten ‘een gebeurtenis van de eerste orde’ noemden. De mannen waren in smoking, als een afspiegeling van het palet van de foto’s, en de vrouwen droegen felgekleurde jurken, die op alle mogelijke lengten van op de achillespees tot hoog op het bovenbeen waren afgezoomd. Champagne werd geserveerd op kleine ronde dienbladen door jonge, werkeloze acteurs met onberispelijk uiterlijk, sierlijk als acrobaten. Slechts enkele bezoekers keken naar de foto’s. Ze hadden het te druk met zichzelf.

Een dronken rijkelui dochter struikelde in haar achtervolging van een ober en vloerde me bijna. Ze was niet de enige in deze toestand. Het was aanvaardbaar, zelfs modieus geworden, om tijdens formele bijeenkomsten al voor achten dronken te zijn.

Ergens was dit ook wel te begrijpen. Amerika had in de jaren vijftig de rest van de wereld bij de enkels gegrepen en alle klinke munt uit de zakken geschud. Europa was een in armoede vervallen neef geworden die nog wel een familiewapen had maar geen servies. En op de muren van de klaslokalen schoten de tot

voor kort onbekende, niet uit elkaar te houden landen in Afrika, Azië en Zuid-Amerika voortdurend alle kanten op, als salamanders in de zon. Zeker, ergens huisden ook communisten, maar met Joe McCarthy in het graf en nog niemand op de maan slopen de Russen voorlopig alleen rond over de pagina's van spionageromans.

Iedereen was dus in een bepaalde mate dronken. We lanceerden onszelf de avondlucht in en cirkelden als satellieten drie kilometer boven de stad rond, voortgedreven door broze buitenlandse valuta en gedistilleerde delicate dranken. We zaten joelend aan tafel, verdwenen met elkaars echtgenoten in lege vertrekken, slempten met de geestdrift en onbeschaamdheid van Griekse goden. Maar 's morgens werden we met helder hoofd en een en al optimisme stipt om halfzeven wakker. Dan waren we er weer klaar voor om onze plek in te nemen achter de roestvrijstalen bureaus, aan het roer van de wereld.

Het was niet de fotograaf die die avond in het middelpunt van de belangstelling stond. Evans was halverwege de zestig en verschrompeld door zijn matige belangstelling voor voedsel waardoor hij bijna verdwaalde in zijn smoking. Hij kwam even triest en onopvallend over als een gepensioneerd afdelingshoofd van General Motors. Af en toe haalde iemand hem uit zijn isolement met een opmerking, maar het grootste deel van de tijd stond hij als een muurbloempje ongemakkelijk in een hoek van het vertrek.

Nee, de ogen waren niet op Evans gericht. In plaats daarvan volgden ze een kalende jonge schrijver die onlangs een sensatie teweeg had gebracht door het verhaal van zijn moeders escapades op te tekenen. Geflankeerd door zijn redacteur en zijn publiciteitsagent nam hij met de blik van een sluwe baby de complimenten van een coterie van bewonderaars in ontvangst.

Val nam het kruiperige kringetje nieuwsgierig in zich op. Hij kon op één dag tienduizend dollar verdienen door het initiatief te nemen tot de fusie tussen een Zwitserse keten van warenhui-

zen en een Amerikaanse rakettenfabrikant, maar begreep absoluut niet hoe zo'n kletskaus zoveel beroering kon wekken.

De pr-agent, zich als altijd bewust van zijn omgeving, liet zijn blik op me vallen en wenkte me. Ik zwaaide even terug en nam mijn echtgenoot bij de arm.

'Kom, schat,' zei ik. 'We gaan de foto's bekijken.'

We liepen naar de tweede, minder drukbevolkte tentoonstellingsruimte en werkten in een rustig tempo de muren af. Nage-noeg alle foto's bestonden uit oblong portretten van een of twee direct tegenover de fotograaf gezeten metropassagiers.

Een ingetogen jonge Harlemmer met een krulsnorretje en een bolhoed die hij speels schuin op het hoofd had gezet.

Een brildragende veertiger in een jas met bontkraag en een breedgerande hoed waardoor hij in alles op een boekhouder van de maffia leek.

Twee alleenstaande vrouwen van de parfumafdeling van Macy's, eind dertig, een beetje verzuurd in de wetenschap dat hun beste jaren achter hen lagen, die met geëpileerde wenkbrauwen het hele eind terug naar de Bronx reisden.

Een hij en een zij.

Jong en oud.

Goedgekleed en sjofel.

Hoewel Evans de foto's al ruim vijftientig jaar eerder had gemaakt, waren ze voor het eerst in het openbaar te zien. Hij had kennelijk scrupules gehad over de privacy van zijn geportretteerden. Dat lijkt vreemd of zelfs enigszins blasé als je in aanmerking neemt dat de foto's op een zeer openbare plek waren genomen. Maar wanneer je ze zo naast elkaar aan de muur zag hangen, begreep je Evans' aarzeling wel. Op de foto's was een bepaalde menselijkheid onverbloemd vastgelegd. Veel van deze geportretteerden – verdiept in hun gedachten, verhuuld in de anonimiteit van hun forensenbestaan en onbewust van de direct op hen gerichte camera – gaven zonder dat te beseffen hun innerlijk bloot.

Iedereen die een tijdje twee keer per dag met de metro van en naar zijn werk heeft gereisd, weet hoe dat gaat. Als je instapt, speel je hetzelfde personage als je bent in aanwezigheid van collega's of bekenden. Dat heb je door de poortjes en de schuifdeuren heen met je mee gedragen, zodat je medepassagiers weten wat je bent: brutaal of behoedzaam, verliefd of ongevoelig; stinkend rijk of straatarm. Je gaat op zoek naar een zitplaats en de trein vertrekt. Hij passeert de stations. De een stapt uit, een ander stapt in. Door het heen en weer wiegen van de trein verdwijnt langzaam je zo zorgvuldig geconstrueerde personage. Het superego verbrokkelt terwijl je gedachten doelloos over je zorgen en dromen dwalen. Beter gezegd: ze drijven weg in een allesomvattende hypnose waarin ook zorgen en dromen verdwijnen en alleen een vredige, kosmische stilte heerst.

Dat gebeurt ons allemaal. De enige vraag is hoeveel haltes het duurt. Twee voor de een, drie voor de ander. 68th Street. 59th. 51st. Grand Central Station. Die paar onbewaakte en met wazige blik doorgebrachte minuten vormden altijd weer een opluchting en brachten de enige echte troost in ons eenzame menselijke bestaan.

Hoeveel voldoening moet deze overzichtstentoonstelling de onwetenden hebben geschonken. Alle jonge advocaten, aankomende bankiers en heetgebakerde mondaine dames die voortdurend in alle galeries te vinden waren, moeten bij het zien van deze foto's hebben gedacht: wat een tour de force, wat een artistieke prestatie! Eindelijk het ware gezicht van de mens!

Maar op wie jong was geweest in de jaren dertig kwamen de geportretteerden over als geesten.

De jaren dertig...

Wat een uitputtend decennium was dat.

Ik was zestien toen de Depressie uitbrak, net oud genoeg om dankzij de vanzelfsprekende glamour van de jaren twintig nog slechts bedrieglijke dromen en valse verwachtingen te kennen.

Het was alsof Amerika de Depressie in gang had gezet om Manhattan een lesje te leren.

Het was niet zo dat je na de Krach de lichamen op de trottoirs hoorde vallen, maar wel was er eerst een gemeenschappelijke sprakeloosheid en daarna een stilte die als sneeuw over de stad neerdaalde. De lichten flikkerden. De orkesten legden hun instrumenten neer en de menigte begaf zich stilletjes naar de uitgang.

Vervolgens draaide de overheersende wind van west naar oost en werd het stof van de verdorde vlakten van Oklahoma tot aan 42nd Street geblazen. Het naderde de stad in steeds grotere wolken, daalde neer over de kiosken en bankjes in de parken, overdekte de verdoemden en uitverkorenen als ooit het as van Pompeii. Opeens hadden ook wij onze gelukszoekers, die, gehuld in lompen en gebukt onder de tegenslagen, door de stegen sloften en zich langs de olievatvuurtjes, krotwoningen en vlooienhotels en onder de bruggen door langzaam maar zeker naar hun innerlijke Californië begaven, dat even afstotelijk was en even weinig aan hun verwachtingen voldeed als het werkelijke. Armoede en machteloosheid. Honger en wanhoop. In elk geval totdat de naderende oorlog ons pad begon te verlichten.

Inderdaad, de door Walker Evans met een verborgen camera gemaakte portretten uit de jaren 1938-1941 lieten de mens zien, maar dan wel bepaalde mensen: de geslagenen.

Een paar stappen voor ons nam een jonge vrouw de tentoonstelling met genoegen in zich op. Ze was hooguit tweeëntwintig. Elke foto leek haar aangenaam te verrassen alsof ze de portretgalerij van een kasteel bekeek waarvan elk gezicht even verheven en lang vervlogen leek. Haar huid glansde van een achteloze schoonheid die me met jaloezie vervulde.

Voor mij kwamen de gezichten niet uit een ver verleden. De geslagen gezichtsuitdrukkingen en onbeantwoorde blikken kwamen me al te bekend voor. Het was alsof ik de lobby van een hotel in een andere stad binnenliep om daar tot de ontdekking te komen dat de kleding en manieren van de andere gasten zo over-

eenkwamen met de mijne dat ik verwachtte elk moment iemand tegen het lijf te lopen die ik liever had vermeden.

In zekere zin was dat precies wat er gebeurde.

‘Dat is Tinker Grey,’ zei ik, terwijl Val al naar de volgende foto liep.

Hij kwam weer naast me staan om nogmaals een blik te werpen op het portret van een achtentwintigjarige man, slecht geschoren en met een versleten jas.

Doordat hij veel te mager was, hadden zijn wangen hun blos nagenoeg verloren. Zijn gezicht was smerig, maar hij keek recht voor zich uit met een heldere, waakzame blik en had de zweem van een glimlach om zijn lippen, alsof hij de fotograaf in zich opnam in plaats van andersom. Alsof hij ons in zich opnam. Met zijn blik overbrugde hij dertig jaar en een kloof aan ontmoetingen en leek hij ons te inspecteren. Hij was volkomen zichzelf.

‘Tinker Grey,’ herhaalde Val met een vage blijk van herkenning. ‘Volgens mij kende mijn broer een Grey die bankier was...’

‘Ja,’ zei ik, ‘dat is hem.’

Val bekeek de foto wat nauwkeuriger met de beleefde interesse die een vage kennis toekomt die moeilijke tijden doormaakt. Het kon echter niet anders dan dat er enkele vragen in hem opkwamen over hoe goed ik Tinker precies had gekend.

‘Opmerkelijk,’ zei hij slechts. En bijna even onmerkbaar als altijd rimpelde hij het voorhoofd.

In de zomer dat Val en ik regelmatig met elkaar begonnen af te spreken, waren we nog in de dertig, wat betekende dat we maar net iets meer dan tien jaar van elkaars volwassen leven hadden gemist, maar die periode was lang genoeg. Lang genoeg om al een heel leven te hebben geleid en verkwanseld, lang genoeg voor een moord en een scheppingsdaad, zoals de dichter zegt, maar zeker lang genoeg om bij de ander vragen op te roepen.

Maar Val hield niet van terugkijken en ten opzichte van de geheimen van mijn verleden, evenals in zoveel andere kwesties, gedroeg hij zich als een heer.

Niettemin deed ik een bekentenis:

‘Ik heb hem ook gekend,’ zei ik. ‘Hij behoorde een tijdje tot mijn vrienden. Ik heb al sinds het uitbreken van de oorlog niets meer van hem vernomen.’

Val ontspande zijn voorhoofd. Misschien was hij gerustgesteld door de misleidende eenvoud van deze feitjes. Hij bekeek de foto wat aandachtiger en schudde daarna even het hoofd waarmee hij zich verwonderde over het toeval en tegelijk benadrukte hoe onrechtvaardig de Depressie was geweest.

‘Opmerkelijk,’ zei hij weer, maar nu op meelevender toon. Hij stak zijn arm door de mijne en trok me zachtjes mee.

We stonden precies lang genoeg voor de volgende foto. Daarna voor nog een en nog een, maar nu trokken de gezichten aan me voorbij als de gezichten van vreemden op een tegemoetkomende roltrap. Ik nam ze nauwelijks waar.

Het zien van Tinkers glimlach...

Na zo'n lange tijd was ik daar niet meer op voorbereid. Ik voelde me overvallen.

Misschien was het slechts zelfingenomenheid – die aangename, nergens op gebaseerde zelfingenomenheid van een middelbare Manhattanse in goeden doen – maar op het moment dat ik het museum inliep had ik onder ede kunnen verklaren dat ik mijn leven perfect op orde had. Ons huwelijk was er een van gelijke geesten, van twee stadse karakters die slechts hun toekomst voor ogen hielden, zo overtuigd en vanzelfsprekend als wilde narcissen hun kopje naar de zon draaien.

Maar ik merkte dat mijn gedachten nu bij het verleden waren. Ze lieten de zo moeizaam verworven perfectie van het heden voor wat die was en zochten de verrukkelijke onzekerheid van een allang verstreken jaar en van alle toevallige ontmoetingen van toen. Uitgelaten ontmoetingen die indertijd lukraak leken

plaats te vinden, maar die in de loop der jaren iets noodlottigs over zich hadden gekregen.

Ja, in gedachten was ik bij Tinker en Eve, maar ook bij Wallace Wolcott, Dicky Vanderwhile en zelfs bij Anne Grandyn. En bij alle caleidoscopische kronkelingen die mijn leven in 1938 kleur en vorm hadden gegeven.

Staand naast mijn echtgenoot ontdekte ik dat ik mijn herinneringen aan dat jaar het liefst voor mezelf hield.

Niet omdat ook maar een daarvan zo aanstootgevend was dat Val er geschokt door zou zijn of dat ze ons huwelijk uit het lood konden slaan. Integendeel. Als ik ze had verteld, zou Val vermoedelijk alleen maar meer op me gesteld zijn geraakt. Maar ik wilde ze niet vertellen. Omdat ik ze niet wilde verdunnen met het heden.

Maar ik wilde vooral alleen zijn. Ik wilde het uiterlijke vertoon van mijn leven achter me laten. Ik wilde een borrel drinken in een hotelbar. Meer nog: ik wilde voor het eerst in ik-weet-niet-hoeveel jaar een taxi nemen naar Greenwich Village.

Tinker leek op die foto inderdaad arm. Hij leek arm en hongerig en zonder vooruitzichten. Maar hij leek ook jong en vitaal en op een merkwaardige manier springlevend.

Opeens had ik het idee dat al die gezichten me aankeken. Die vermoeide eenzame geesten uit de metro bestudeerden mijn gezicht en namen de sporen van de compromissen in zich op die verouderende trekken hun unieke aandoenlijkheid geven.

Toen verraste Val me.

‘Laten we gaan,’ zei hij.

Ik keek op en hij glimlachte.

‘Kom, we gaan wel een keer op een ochtend als het niet zo druk is.’

‘Oké.’

Het was druk in het midden van de zaal. Daarom bleven we aan de rand en liepen we langs de foto’s verder. De gezichten schoten voorbij als de gezichten van gevangenen in de vierkante

openingen van hun zwaarbeveiligde cellen. Ze volgden me met hun blik alsof ze wilden zeggen: en waar denk jij in hemelsnaam heen te gaan? Vlak voordat we bij de uitgang waren deed een ervan me stokstijf stilstaan.

Ik glimlachte wrang.

‘Wat is er?’ vroeg Val.

‘Daar heb je hem weer.’

Tussen de portretten van twee oudere vrouwen hing een tweede foto van Tinker. Deze keer in een kasjmieren jas, gladgeschooren, een strakke Windsor-knoop puilend over de boord van een maatoverhemd.

Val trok me aan de hand ernaartoe totdat we slechts dertig centimeter van de foto waren verwijderd.

‘Je bedoelt dat dit dezelfde vent is als zojuist?’

‘Ja.’

‘Onmogelijk.’

Val liep terug naar het eerste portret. Van de andere kant van het vertrek zag ik hem zorgvuldig het besmeurde gezicht bekijken op zoek naar iets karakteristieks. Hij kwam terug en nam zijn plaats vlak voor de man in de kasjmieren jas weer in.

‘Ongelooflijk,’ zei hij. ‘Het is dezelfde vent.’

‘Wilt u niet zo dicht bij het kunstwerk komen?’ zei een bewaker.

We deden een stap achteruit.

‘Als je niet beter wist, zou je denken dat het twee totaal verschillende personen zijn.’

‘Ja,’ zei ik, ‘dat klopt.’

‘Nou, die was er weer helemaal bovenop.’

Opeens was Val in een vrolijk humeur. De wandeling van de tot op de draad versleten jas naar het kasjmier had hem zijn natuurlijke optimisme teruggegeven.

‘Nee,’ zei ik. ‘Deze foto is eerder gemaakt.’

‘Wat zeg je?’

‘De andere foto is van een jaar later. 1939.’

Ik wees naar het bordje.

‘Deze is in 1938 gemaakt.’

Die vergissing kon je Val niet kwalijk nemen. Het lag voor de hand aan te nemen dat deze foto van latere datum was en niet alleen omdat hij achteraan in de tentoonstelling hing. Op het portret van 1938 zag Tinker er niet alleen beter uit, hij leek ook ouder. Zijn gezicht was voller en straalde een pragmatische wereldwijsheid uit alsof een hele reeks successen hem slechts de bittere waarheid van het een en ander had doen inzien. De foto van het jaar daarna leek daarentegen het portret van een levenslustige, onbezorgde, naïeve twintiger in vredeestijd.

Val voelde zich opgelaten.

‘O,’ zei hij. ‘Sorry.’

Hij nam mijn arm weer en schudde zijn hoofd, om Tinker en om ons allemaal.

‘Van miljonair tot krantenjongen,’ zei hij mild.

‘Nee,’ zei ik. ‘Niet bepaald.’

NEW YORK CITY, 1969